

กลุ่มเยาวชนเด็กชายเล รักษ์ป่าชายเลน

“ต้นกล้าแห่งอันดามัน สื่อกลาง สะท้อน และเชื่อมสัมพันธ์ชุมชนแก้ปัญหาฐานทรัพยากร ความมั่นคงทางอาหาร”

"การเข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่ม สิ่งที่เราได้รับนอกเหนือจากรู้จักเพื่อนๆ แล้ว พวกเรายังได้เห็นคุณค่าและประโยชน์ของป่าชายเลนที่มีอยู่อย่างมหาศาล ไม่ว่าจะเป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ แหล่งเพาะพันธุ์สัตว์ป่าและพันธุ์พืชหายาก ทั้งหมดแม้จะเป็นเพียงส่วนเล็กๆ แต่พวกเราก็ภูมิใจที่ได้มีส่วนรักษาป่าชายเลนให้อยู่ตลอดไปค่ะ"

“เด็กชายเล รักษ์ป่าชายเลน” คือชื่อกลุ่มของเด็กๆ ในชุมชนที่ร่วมทำกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชายเลน ด้วยเห็นว่าเยาวชนที่เป็นสมาชิกในกลุ่มมีถิ่นกำเนิดและอาศัยอยู่ริมชายฝั่งทะเล หรือที่คนทั่วไปมักเรียกว่า “เด็กชายเล” และเป็นกำลังสำคัญในการรักษาป่าชายเลน

กลุ่มเด็กชายเล รักษ์ป่าชายเลน เป็นกลุ่มเด็กๆ วัยเพียง 10-17 ปี ในชุมชนป่าชายเลนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียน มีเป้าหมายเพื่อคืนฐานทรัพยากรให้กับทะเล ช่วยสอดส่องดูแล พื้นที่ป่าชายเลน และเป็นกำลังที่จะช่วยกันสื่อสารให้คนภายนอกได้รู้คุณค่าของฐานทรัพยากรอาหารที่กำลังลดลง ได้มีส่วนร่วมในการฟื้นฟู จากจุดเริ่มต้นเล็กๆ ขณะนี้มีเด็กๆ มารวมกลุ่มกันกว่า 50 คน ร่วมทำกิจกรรมต่างๆ อาทิ การสำรวจป่าชายเลนเพื่อศึกษาพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ การฟื้นฟูและการปกป้องป่าชายเลนร่วมกับชุมชน สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ผืนป่าชายเลนและทะเล การทำเขตอนุรักษ์และเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ เช่น หอยกัน รวมถึงการปลูกฝังเด็กในพื้นที่ให้รู้จักทรัพยากรท้องถิ่นและหันมากินของพื้นบ้าน และการสื่อสารผ่านละครเวที โดยเนื้อหาหลักๆ ของละครที่กลุ่มเยาวชนแสดงจึงเป็นเรื่องของการอนุรักษ์ป่าชายเลนและฐานทรัพยากรอาหาร รวมทั้งการสะท้อนปัญหาที่ชุมชนได้พบเจอ เช่น การบุกรุกทำลายทรัพยากร เพียงแต่จะมีการปรับเนื้อหาหรือรูปแบบให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายที่พวกเขาต้องการจะสื่อสาร และนำเสนอให้คนภายนอกได้รับรู้ ด้วยกระบวนการทำงานที่ไม่เน้นโครงสร้างการทำกิจกรรมที่เป็นทางการ แต่ใช้กิจกรรมเป็นตัวขับเคลื่อน หรือกระบวนการทำงานแบบหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันขึ้นมาทำหน้าที่ประธานหรือแกนนำหลักในแต่ละกิจกรรม เพื่อให้กิจกรรมของพวกเขาสามารถเกิดขึ้นได้หากแกนนำหลักหรือแกนนำทางการไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ เป็นการช่วยพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำให้กับสมาชิกในกลุ่ม และเป็นการสร้างแกนนำที่หลากหลายไม่ยึดติดตัวบุคคล ทุกคนต้องพึ่งพากัน กลุ่มเยาวชนเด็กชายเล รักษ์ป่าชายเลน จึงเป็นลักษณะเวทีของเยาวชนในชุมชน นอกจากนี้การสรุปการดำเนินงานในแต่ละปี “ที่ผ่านมาทำงานอะไรมาบ้าง มีอุปสรรคอะไร ต้องการอะไรเพิ่มอีกบ้าง” ยังเป็นการช่วยทบทวนและร่วมกันกำหนดทิศทางในการขับเคลื่อนกิจกรรมกันต่อไปให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้น ภายใต้การจัดการกระบวนการขององค์กรที่เลี้ยงจากภายนอกและกลุ่มผู้ใหญ่ในชุมชน

ณ วันนี้ ด้วยบทสรุปจากการทำกิจกรรมที่ผ่านมาของ “เด็กชายเล รักษ์ป่าชายเลน” ทำให้ต้นกล้าที่กำลังเติบโตกลุ่มนี้จะยังคงยืนหยัดขับเคลื่อนงานกันต่อไปโดยใช้สื่อเป็นตัวนำด้านการอนุรักษ์ฐานทรัพยากรอาหาร ทั้งบทเพลง บทละคร แผ่นพับ ที่จะอธิบายถึงคุณค่าของทรัพยากร ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นหากสูญเสียทรัพยากรเหล่านั้น ให้กับบุคคลภายนอกชุมชนได้รับรู้ กลุ่มเป้าหมายที่พวกเขาจะสื่อสารไม่ใช่เพียงคนในชุมชนหรือผู้ชมการแสดงละครเท่านั้น แต่ยังมีกลุ่มนักศึกษาที่มักเข้ามาเรียนรู้ในชุมชน แนะนำความรู้ให้กับพี่ๆ นักศึกษา ในเรื่องฐานทรัพยากรด้านอาหารอีกด้วย

การต่อสู้...ปกป้องฐานทรัพยากร...ความมั่นคงทางอาหารเพื่อลูกหลาน

ชุมชนบ้านแหลมหินและบ้านทองหลาง ตำบลพล้อย อำเภอดำรงวิทยารัษฎานุประดิษฐ์ จังหวัดพังงา เป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมอ่าวพังงาของฝั่งทะเลอันดามัน มีวิถีชีวิตที่พึ่งพิงอาศัยและหากินในบริเวณท้องทะเลและทรัพยากรชายฝั่งอย่างป่าชายเลน คนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิม กลายเป็นชุมชนตัวอย่างในการจัดการฐานทรัพยากรอาหารในท้องถิ่น ด้วย

ชุมชนอยู่ในระบบนิเวศอ่าวพังงาที่มีความสำคัญในระดับประเทศและมีพื้นที่ป่าชายเลนอยู่มาก แต่ในช่วง 5-10 ปีที่ผ่านมา มีกลุ่มนายทุนบุกกรุกเข้าไปทำลายป่าเพื่อทำนาถุ้ง และกว้านซื้อที่ดินเปลี่ยนสภาพป่าชายเลนเป็นรีสอร์ท อีกทั้งด้วยนโยบายการท่องเที่ยวของรัฐบาลหลังเหตุการณ์สึนามิเมื่อปี 2547 ส่งผลให้มีการย้ายฐานการลงทุนด้านการท่องเที่ยวจากฝั่งตะวันตก อาทิ หาดป่าตอง เขาหลัก ไปอยู่ในฝั่งอ่าวพังงา ทำให้บริเวณดังกล่าวมีการสร้างรีสอร์ท บ้านพักตากอากาศ ทำเทียบเรือยอร์ช ส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ในธรรมชาติ เพราะป่าชายเลนเป็นป่าที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง เป็นทั้งแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน เป็นแหล่งพักพิงอยู่อาศัยของสัตว์นานาชนิด และยังเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคนในชุมชนที่อาศัยอยู่โดยรอบ พื้นที่ป่าชายเลนบริเวณนี้ถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก เนื่องจากกลุ่มนายทุนเข้ามาบุกกรุกพื้นที่เพื่อประโยชน์ของตัวเอง จึงทำให้เกิดปัญหามลพิษ เช่นน้ำเสียตามมา และส่งผลให้พื้นที่ป่าถูกทำลาย ชาวบ้านจึงมีการรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อต่อรองและทวงคืนพื้นที่เหล่านั้น และช่วยกันปลูกป่าชายเลนขึ้นทดแทน รวมถึงแบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ ผลัดเปลี่ยน หมุนเวียนกันไปดูแลป่าชายเลนเหล่านั้นให้กลับคืนสู่สภาพเดิม

ป่าชายเลนบ้านแหลมหินและบ้านทองหลางก็เหมือนพื้นที่ป่าชายเลนแหล่งอื่น ๆ ที่มักจะถูกบุกกรุก โดยนายทุนที่ต้องการเข้าไปทำนาถุ้ง หรือหาประโยชน์จากธรรมชาติ โดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับคนในชุมชน ที่นี้ก็เช่นกัน ตั้งแต่ปี 2549 ที่มีนายทุนบุกกรุกป่า ทำนาถุ้งโดยโอบล้อมรุกที่เข้ามาที่ละนิด จนกระทั่งชาวบ้านหมดความอดทนเมื่อนายทุนรุกจนถึงแหล่งต้นน้ำ ชาวบ้านทองหลางได้รวมตัวกันไปล้อมบริเวณที่นายทุนปักเขตจะทำนาถุ้ง เพราะต้องการให้พื้นที่สาธารณะบริเวณนั้นเป็นป่าชุมชน และเป็นแหล่งเรียนรู้ของเด็กๆ ในหมู่บ้าน ขณะเดียวกันก็ตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อแหล่งน้ำ สัตว์น้ำ และสิ่งแวดล้อมที่จะถูกทำลายลงหากปล่อยให้เกิดการทำนาถุ้งในบริเวณดังกล่าว “ปี 2549 เราลงสำรวจพื้นที่ จริง ๆ แล้วนายทุนนาถุ้งเริ่มรุกรมมาเป็นระยะ รุกพื้นที่ป่าเข้ามาเรื่อย ๆ แต่เรายังไม่ได้อะไรจนกระทั่งเห็นว่าเขาบุกกรุกเข้ามาเยอะมากจนถึงคลองที่เป็นต้นน้ำ แหล่งสัตว์น้ำ ชาวบ้านเลยรวมตัวกันไปคุยกับนายทุน บอกว่าต้องหยุดและคืนพื้นที่ให้เราด้วย ให้จัดการถอยบ่อถุ้งไป 3 บ่อ ตอนนั้นคุยกันหลายรอบ เรียกมาคุยที่มีสยิดเลย จะได้กระตุ้นความสนใจจากชาวบ้าน ในที่สุดเขาก็ยอมถอย แต่ชาวบ้านก็เริ่มรู้แล้วว่าการทำนาถุ้งเข้ามาแบบนี้มันมีผลเสียกับวิถีชีวิตแล้ว จึงเกิดความคิดว่าจะทำยังไงดี ให้คนรู้ และช่วยกันอนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลนของเรา พอดีได้อิฐมาช่วย จึงเริ่มทำโครงการกันขึ้นมาและ หลังจากนั้นก็ทำกิจกรรมมาเรื่อย ๆ” คำบอกเล่าของอนุวัฒน์ จันทระจิตร หนึ่งในแกนนำชุมชน

หลังจากการต่อรอง ชาวบ้านเริ่มหันมาหาหรือถึงแนวทางการดูแลป่าชายเลนผืนนี้อย่างจริงจังเนื่องจากเป็นพื้นที่สำหรับให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนเข้าใจความเป็นท้องถิ่น ในพื้นที่บ้านเกิดของตนเอง ผู้ใหญ่บ้านจึงร่วมมือกับแกนนำหมู่บ้านอีกหลาย ๆ คนปลูกป่า เพื่อฟื้นฟูและปรับสภาพก่อนที่จะใช้เป็นพื้นที่ทำกิจกรรมสำหรับเด็ก ๆ ในการปลูกป่าเพื่อเป็นสถานที่ให้เด็ก ๆ ได้เข้ามาเล่น และเรียนรู้วิถีชีวิตชายเลไปพร้อม ๆ กัน อีกทั้งการลุกขึ้นมาแสดงตัวเพื่อการปกป้องฐานทรัพยากรดังกล่าวในฐานะฐานอาหารของชุมชน ประเด็นความมั่นคงทางด้านอาหารได้กลายเป็นยุทธศาสตร์ของชุมชนในกระบวนการขับเคลื่อนเพื่อปกป้องป่าชายเลนและชายฝั่ง ด้วยการอธิบาย สร้างความหมายเพิ่มเติมเกี่ยวกับความสำคัญของป่าชายเลนและพื้นที่ชายฝั่งให้สาธารณะชนเข้าใจ รวมทั้งคนในชุมชนเอง ผ่านกิจกรรมหลัก ๆ อาทิเช่น การฟื้นฟูสูตรอาหารท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจและเชื่อมโยงประเด็นอาหาร และสื่อสารเรื่องราวสถานการณ์ที่เกิดขึ้นว่าสัมพันธ์และสำคัญกับคนในชุมชนและกลุ่มคนทั้งโลกอย่างไร ชุมชนจึงใช้องค์ความรู้ดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการต่อสู้เคลื่อนไหว และแสดงสิทธิในการจัดการป่าชายเลนบ้านทองหลางในหลายกรณี เช่น เมื่อมีเจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาประชุม หรือฝึกอบรมเกี่ยวกับป่าชายเลนชุมชน หรือมีบุคคลภายนอกเข้ามาเยี่ยมชมกิจกรรมของกลุ่ม ทางกลุ่มก็จะทำตุ๊กตาทะเลเป็นของขวัญให้แก่แขกของชุมชนทุกครั้ง รวมทั้งการสำรวจ รวบรวมสูตรองค์ความรู้อาหารท้องถิ่นและจัดทำเป็นสื่อเผยแพร่ การสำรวจฐานทรัพยากรอาหารของชุมชน ทั้งป่าชายเลน หญ้าทะเล แนวปะการัง ดอนหอย

การฟื้นฟูและเพิ่มความสมบูรณ์ให้กับฐานทรัพยากรอาหาร ทั้งป่าชายเลนและชายฝั่ง ทั้งการฟื้นฟูและเพิ่มพูนฐานทรัพยากรอาหาร โดยการปลูกป่าชายเลนในพื้นที่เสื่อมโทรม การทำธนาคารปูม้า แหล่งอนุบาลหอยกัน หอยตาแดง แปลงเพาะกล้าไม้ เป็นต้น การสำรวจสถานะของป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่ง การเฝ้าระวังการบุกกรุกทำลาย เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นไปที่ฐานทรัพยากรที่เด่นๆ ในพื้นที่ เช่น การคืนกล้วยไม้สู่ป่าชายเลน เพื่อเพิ่มอาหารให้กับฝูงผึ้ง การปล่อยพันธุ์หอย ปูดำ เป็นต้น การอนุรักษ์ “โนนมดแดง” เพื่อเป็นฐานทรัพยากรอาหาร

"ถ้าเราไม่อนุรักษ์ป่าชายเลน เด็กๆ รุ่นหลังก็จะไม่รู้ว่ามีป่าชายเลนของเราเป็นอย่างไร แล้วพวกเขาจะอยู่อย่างไรถ้าไม่มีแหล่งผลิตอาหารให้พวกเขากิน"

สืบทอดเจตนารมย์...สานต่องานอนุรักษ์...ก่อเกิด “เด็กชายเล รักษ์ป่าชายเลน”

“แรก ๆ ผู้ใหญ่เยอะมาก แต่ทุกคนก็มีงานส่วนตัว จากประชุม 30 เหลือ 20 เหลือ 15 ก็มาคิดกันว่าจะทำอย่างไรให้คนเยอะ เราทำต่อไปไม่ได้หมด เราต้องแก้ จึงหาทางให้มันยั่งยืน ก็คิดว่าต้องเอาเด็กมาช่วย ให้เขารับรู้ให้เขาเห็นตัวอย่างตั้งแต่เล็ก จะได้ปลูกฝัง จึงเริ่มทำกลุ่มกัน”

ชุมชนเกิดความตื่นตัวและตระหนักถึงความสำคัญของป่าชายเลนซึ่งเป็นแหล่งอาหาร จึงได้รวมตัวกันและนำมาสู่กิจกรรมต่างๆ เพื่อรักษาฐานทรัพยากรอาหารของชุมชน การดำเนินงานในช่วงแรกเป็นการทำงานของกลุ่มผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน โดยร่วมกับหน่วยงานป่าไม้ นำพี่มาปลูกในพื้นที่ร่วมกับกลุ่มราษฎรพิทักษ์ทะเลและชายฝั่ง มีเรือลาดตระเวนคอยเฝ้าระวังพวกที่ลักลอบตัดไม้และการบุกรุกพื้นที่ ส่งผลให้เกิดความตื่นตัวในการฟื้นฟูป่าชายเลนของหมู่บ้าน เช่น การปลูกป่าชายเลน ปลูกกล้วยไม้ป่า เป็นต้น เพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม มีการหารือถึงแนวทางที่จะทำให้เกิดความยั่งยืน ด้วยการดึงเอาเด็กๆ เข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างกลุ่ม “เด็กชายเล รักษ์ป่าชายเลน” ซึ่งถือเป็นกำลังสำคัญของท้องถิ่น

ลุงอิฐ¹ ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งกลุ่มอมทรัพย์ และการทำกิจกรรมของกลุ่มเด็กชายเล รักษ์ป่าชายเลน เล่าถึงการทำงานของเด็ก ๆ ในการเรียนรู้ และบทบาทการอนุรักษ์ป่าชายเลน “หลังจากที่ชาวบ้านได้พูดคุยกัน เขาก็เห็นตรงกันว่า เราต้องเอาเด็กเข้ามาด้วย การต่อสู้กับนายทุนเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ แต่บทบาทการอนุรักษ์ป่า เด็กก็ทำได้ เด็กเขามีส่วนร่วม มันก็เป็นบ้านของเขาเหมือนกัน และการที่เราให้เขาเห็น ให้เขาทำตั้งแต่ตอนนั้นมันจะชัดเจน เขาจะรับรู้ถึงสิ่งที่เกิดขึ้นกับบ้านเขา เขามีวิธีคิด มีมุมมองเกี่ยวกับป่า ที่มันมีผลต่อชีวิตของเขา พอชาวบ้านเริ่มเห็นแนวทางจะทำงานกับเด็ก เราก็ตอบแบบกันว่าทำอะไร อย่างไร แล้วก็เริ่มตั้งกลุ่ม” ประกอบกับในช่วงปิดเทอม เด็กๆ และเยาวชนในหมู่บ้านไม่มีอะไรทำ และด้วยเห็นผู้ใหญ่ในหมู่บ้านตั้งกลุ่มรักษาป่า เลยคิดอยากจะทำบ้าง จึงมารวมตัวกัน คิดวิเคราะห์ ซักชวนกันว่า “พวกเราจะตั้งกลุ่มกันดีมั้ย” แล้วจึงพากันไปปรึกษาลุง ป้า น้า อา ที่อยู่ในกลุ่มอนุรักษ์ป่า “ถ้าหากจะให้กลุ่มเยาวชนมีส่วนร่วมในการรักษาป่า จะทำได้ไหม” ฝ่ายผู้ใหญ่จึงให้การสนับสนุน ด้วยต้องต่อสู้มาหลายปี “ผู้ใหญ่ทำอะไรกันอยู่ เด็กๆ ก็มองเห็น เด็กอยากรู้ว่าผู้ใหญ่ทำอะไรกันอยู่ ผู้ใหญ่ต่อสู้อะไรกันอยู่ ทำไมต้องมาดูแลฐานทรัพยากรป่าชายเลน มันจำเป็นไหม เด็กอยากรู้ เลยให้เด็กชักชวนกันมาทำงานร่วมกับผู้ใหญ่ เพื่อค้นหาคำตอบ และเป็นผู้สืบทอดในการดูแลฐานทรัพยากรในชุมชนต่อไปในอนาคต” บังเลาะและผู้ใหญ่หลายคนในกลุ่มมองว่าพวกเขาก็มีอายุเยอะแล้ว “น้อยสุด ก็ 60 ปี การทำงานด้วยจิตใจอาสาสมัคร ทุกคนทำงานด้วยความเสียสละ” จึงเกิดคำถามว่า “ต่อไปคนแก่คนแก่จะทำงานตรงนี้ต่อไปไหวหรือไม่” คำตอบที่ได้มา คือ ไหว จึงมีเป้าหมายที่พยายามจะถ่ายทอดองค์ความรู้ ประสบการณ์ที่เจอมา ทั้งการต่อสู้กับภายนอกที่เข้ามาลวงละเมิดสิทธิของคนในชุมชน ชุมชนจัดการอย่างไร การเข้ามาก้าวท้าวในเรื่องฐานทรัพยากรอาหาร “เราจะทำอย่างไร ปกป้องอย่างไร รักษาอย่างไร เราก็ต้องสอน ต้องถ่ายทอดต่อสู่เยาวชน และเยาวชนกลุ่มนี้ก็ต้องถ่ายทอดต่อไปยังรุ่นต่อๆ ไป ที่ต้องมารับช่วงต่อ หากกลุ่มอนุรักษ์ไม่ทำแบบนี้ ผมถามว่า บุคลากรที่จะทำงานแบบนี้ก็คงจะลดลงไปเรื่อยๆ ไม่มีวันที่จะเพิ่มขึ้นได้หากพวกเราไม่ทำแบบนี้

¹ นายพิเชษฐ์ ปานดำ เจ้าหน้าที่โครงการความมั่นคงทางอาหารชุมชนชายฝั่งอ่าวพังงา

ไม่กี่ปีก็คงหมดไป” ด้วยองค์ความรู้ยังไม่มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จึงพากันไปชักชวนเด็กรวมกันจนเป็นกลุ่มเล็กๆ ที่เรียกตัวเองว่า “เด็กชายเล รักรัษป่าชายเลน”

กลุ่มเด็กชายเล รักรัษป่าชายเลน จึงถูกจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ เมื่อปี พ.ศ. 2550 และเริ่มมีกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กได้เข้ามาเรียนรู้ รักรัษป่า และชุมชนของตนเองให้ต้องแก้ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ โดยเริ่มต้นด้วยการสำรวจฐานทรัพยากรอาหารในชุมชน “ไปดูว่าป่าชายเลนในบ้านมีอะไรเพิ่มขึ้นบ้าง อะไรลดลงบ้าง” มีการสำรวจกุ้ง หอย ปู ปลาในทะเล และมีการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน อาทิเช่น การปลูกป่า และการเก็บเมล็ดพันธุ์ไม้มาเพาะพันธุ์เพื่อเป็นกล้าไม้สำหรับปลูกฟื้นฟูป่าชายเลนในวันสำคัญๆ โดยมี ลุงอิฐ เป็นพี่เลี้ยงที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนกิจกรรมกับเยาวชน น้องฟานะ² พี่ใหญ่ของน้องๆ ในกลุ่มเยาวชนเล่าว่า “ป่าชายเลนบริเวณบ้านแหลมหินและบ้านทองหลางในปัจจุบันลดความอุดมสมบูรณ์ลงไป มาก ลุง ป่า น้ำ อาในชุมชนที่ทำงานด้านอนุรักษ์จึงอยากให้อาชีพออกมาสืบสานการอนุรักษ์ป่าชายเลน แล้วก็โชคดีมีหน่วยงานมาช่วยสนับสนุน ก็เลยตั้งกลุ่มเยาวชนเด็กชายเล รักรัษป่าชายเลน ขึ้นมา ซึ่งน้องๆ เยาวชนในหมู่บ้านให้ความสนใจกันเป็นจำนวนมาก เพราะเป็นปัญหาที่ทุกคนในชุมชนรับรู้กันมาตลอด เวลามีการปลูกป่า เพาะต้นกล้า ก็จะมีน้องๆ มาช่วยกัน” นอกจากทำกิจกรรมในพื้นที่แล้วกลุ่มเยาวชนกลุ่มนี้ยังได้ออกไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้เข้าค่ายกับเยาวชนในพื้นที่ใกล้เคียงอีกด้วย น้องนา³ หนึ่งในสมาชิกของกลุ่มเล่าให้ฟังว่า “กลุ่มเรายังออกไปเข้าค่ายเยาวชนในที่ต่างๆ ด้วย เพื่อหาความรู้ในการอนุรักษ์ธรรมชาติเพิ่มเติมค่ะ และพอพวกเรามีเวลาว่างก็จะทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ปลูกป่า สำรวจป่า สำรวจเส้นทางในป่ารอคอย แล้วก็จะกำลังจะสร้างห้องเรียนเด็กชายเล รักรัษป่าชายเลนค่ะ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับป่าชายเลน ไม่อย่างนั้นแล้วเราก็จะไม่รู้ว่าป่าชายเลนมีประโยชน์มากมายขนาดไหน”

ครั้งแรกๆ พี่ใหญ่จะพาเด็กไปสำรวจสันดอนที่ไหลพันน้ำที่จะเกิดขึ้นเพียงเดือนละ 4 วัน ช่วง 2-5 ค่ำ เท่านั้น หรือ ที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “โหนดแดง” (สันดอนทรายกลางทะเลที่มีแนวปะการังล้อมรอบ) ซึ่งเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านถึง 15 หมู่บ้านในละแวกนั้นที่จะเข้ามาหากินบริเวณนี้ เพื่อพากลุ่มเยาวชนเข้าไปช่วยกันดูแล จากการสำรวจของเด็กๆ โดยการนำของลุงอนุรักษ์และลุงสตริธอมทรัพย์ พวกเขาพบว่า บริเวณนี้มีความหลากหลายของพันธุ์สัตว์น้ำที่เป็นอาหารของมนุษย์เรา กว่า 100 ชนิด ทั้งกุ้ง หอย ปู และปลา นี่คือ ผลงานชิ้นแรกของกลุ่มเด็กชายเล รักรัษป่าชายเลน หลายคนได้มีความรู้เรื่องชนิดสัตว์ “ผมก็ดีใจ พวกเขารู้ขึ้นเยอะมาก” ความภาคภูมิใจที่บังเอิญ⁴ บอกเล่า อีกทั้งการเพาะพันธุ์กล้าไม้ มีการเก็บใบ (ผักโขงกาง) และนำไปเพาะกล้า ซึ่งถือเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในการดูแลและฟื้นฟูฐานทรัพยากรอาหารอย่างป่าชายเลนของกลุ่มเยาวชนจากผู้ใหญ่ เด็กๆ จึงรับผิดชอบดูแลการเพาะพันธุ์กล้าไม้ไว้สำหรับปลูกฟื้นฟู โดยช่วยกันทำแปลงเพาะชำในหมู่บ้าน ช่วยกันเก็บเมล็ดพันธุ์จากป่าใกล้ๆ บ้าน นำมาเพาะไว้ในโรงเพาะกล้า “หากกล้าในพื้นที่ ไม่จำเป็นต้องขอจากหน่วยงานราชการ เพราะจะทำให้การรอดและการเติบโตของกล้าดีกว่า” ดังนั้น กิจกรรมหลักๆ ของกลุ่มเยาวชน จึงเป็นการสนับสนุนงานของผู้ใหญ่ในชุมชน ช่วยทำแปลงเพาะพันธุ์กล้าไม้สำรวจพันธุ์ไม้

นอกจากนี้ กลุ่มเยาวชนในชุมชนยังได้รับการถ่ายทอดกระบวนการการทำอาหารท้องถิ่น ตั้งแต่การเริ่มสำรวจฐานทรัพยากรในฐานะต้นทางของอาหาร จนถึงกระบวนการปรุง กลุ่มเยาวชน “เด็กชายเล รักรัษป่าชายเลน” จึงเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในการรักษาฐานอาหารร่วมกับองค์กรชุมชน สิ่งสำคัญที่สุดจากกระบวนการขับเคลื่อนเรื่องอาหารท้องถิ่น กลุ่มเยาวชนจะอยู่ในบทบาทและในฐานะของผู้เรียนรู้ (ลูกและนักเรียน) กระบวนการดังกล่าวนอกจากทำให้เยาวชนได้เห็นและเข้าใจคุณค่าของวัฒนธรรมอาหารท้องถิ่นที่เชื่อมโยงทุกมิติอย่างเป็นองค์รวมแล้ว ยังเป็นกระบวนการในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูก ที่ถูกพรากจากกระบวนการศึกษาและเวลาที่เร่งรีบให้มีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน

2 นางสาวจิราภรณ์ ชลเขตต์ ประธาน กลุ่มเด็กชายเล รักรัษป่าชายเลน

3 ค.ญ. วาธินี ระวังงาม สมาชิก กลุ่มเด็กชายเล รักรัษป่าชายเลน

4 นายสุรินทร์ พรหมงาม แกนนำ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน

"ไม่แค่การสำรวจป่านะค่ะ หนูยังได้ปลุกป่า ปล่อยปลา ล่องเรือด้วย ส่วนกิจกรรมที่ชื่นชอบมากที่สุดคือ การนำเอาพันธุ์พืชที่พบจากการสำรวจป่านั้นมาคิดค้นเป็นเมนูทำอาหารได้อีกด้วย อย่างเมนูที่ชื่นชอบมากที่สุดคือ เบื่อซุบแบ่งทอดค่ะ"

พลังของเยาวชน เด็กชายเล รัชป์ป่าชายเลน กลายเป็นพลังที่กำลังสานต่อจากผู้ใหญ่ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ซึ่งเป็นหัวใจของชุมชน เพื่อสร้างอนาคตสิ่งแวดล้อมที่ดี

เรียนรู้ชุมชน...รู้จักทรัพยากร...ผ่านกิจกรรมค่าย

"การได้เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้รู้สึกสนุกมาก เพราะนอกจากการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และได้รับความรู้แล้ว ยังมีกิจกรรมอนุรักษ์ผืนป่าชายเลนอีกมากมาย เช่น การสำรวจป่าชายเลนจริงๆ พร้อมกับเพื่อนๆ ในกลุ่มเพื่อดูต้นไม้และสัตว์ที่หายากด้วยตาจริงๆ ไม่ใช่เพียงเห็นแค่ในหนังสือเท่านั้น"

ขณะที่เยาวชนในเมืองส่วนใหญ่ต่างเลือกใช้เวลาว่างให้หมดไปกับการเรียนกวดวิชา บ้างก็ชอบปิ้งตามห้างสรรพสินค้า หรือแม้แต่การเล่นเกมคอมพิวเตอร์อยู่กับบ้าน แต่ในทางกลับกันมีกลุ่มเยาวชนเด็กชายเล รัชป์ป่าชายเลนขอเลือกใช้เวลาเช่นเดียวกันนี้ ร่วมเป็นส่วนหนึ่งจากกลุ่มเยาวชนจังหวัดพังงาและภูเก็ตเข้ามาศึกษาดูงานระบบนิเวศในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อกลับไปคิดและพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ผืนป่าชายเลนของชุมชน ถือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมที่สำคัญในโครงการความมั่นคงทางด้านอาหารชุมชนชายฝั่งอ่าวพังงา ภายใต้แผนงานฐานทรัพยากรอาหาร จากความร่วมมือระหว่างสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่ต้องการส่งผ่านความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศของผู้ใหญ่มาสู่เยาวชนรุ่นใหม่ผ่านกิจกรรมมากมาย อาทิ การเข้าสำรวจป่าชายเลนเพื่อศึกษาพันธุ์พืช สัตว์ป่า การฟื้นฟูและการปกป้องป่าชายเลนร่วมกับชุมชน การทำเขตอนุรักษ์และเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ เช่น หอยกัน รวมถึงการฟื้นฟูอาหารท้องถิ่น

ดังนั้นกิจกรรมหลักที่สำคัญและเกิดขึ้นเป็นประจำทุกปีหลังการจัดตั้งกลุ่ม คือ การจัดค่ายสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับป่าชายเลน โดยในปี 2551 มีการจัดค่าย 3 วัน 2 คืน ที่สวัสดิ์ลาภูน บ้านท้ายเหมือง จ.พังงา เพื่อการทำความเข้าใจเรื่องป่าชายเลน "ตอนครั้งแรกที่ทำ เราชวนเด็กทั้งหมู่บ้านเลย รวมกัน 2 พื้นที่ คือ บ้านทองหลางและบ้านแหลมหิน มีเด็กทุกเพศทุกวัย เกือบ 70 คน ตอนนั้นคือให้เขาลองระดมความคิดเกี่ยวกับป่าชายเลนก่อน เราตั้งคำถามว่า "ป่าชายเลนในความคิดของเด็กๆ เป็นอย่างไร" ปรากฏว่าภาพที่ออกมามันคือ ประสบการณ์ของเขา เราให้เด็กทำงานศิลปะทำได้ทุกแบบ วาดรูป ตัดกระดาษ จัดวาง นำเสนอข้อมูล ปรากฏว่าเขาเห็นเหตุการณ์ เห็นข้อมูลที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้าน ภาพที่เสนอออกมาจะเห็นบ่อกุ้ง ต่อไม้ ต้นไม้ตาย อะไรต่าง ๆ ที่มันเกิดขึ้นจริงกับป่าชายเลนที่บ้านเขา เราชูแล้วว่าเด็กเข้าใจว่าเกิดอะไรขึ้น" ลุงอิฐ บอกเล่าถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในค่าย เมื่อเห็นว่าเยาวชนมีพื้นฐานความเข้าใจถึงสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นกับป่าชายเลน ซึ่งเป็นทั้งที่เล่น และที่เรียนรู้ของเด็กๆ หลังจากการนำเสนอของเด็กๆ เกี่ยวกับภาพที่พวกเขาวาด ก็มีการชักชวนเยาวชน พุดคุยถึงแนวทางการฟื้นฟูป่าชายเลน "อยากให้ป่าเป็นอย่างไร เด็กๆ จะทำอะไรได้บ้าง ป่าชายเลนที่สมบูรณ์มีลักษณะอย่างไร..." คำถามมากมายที่ผู้ใหญ่ตั้งขึ้น เพื่อกระตุ้นให้เยาวชนคิดและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

การจัดค่ายในปีแรกจึงเป็นค่ายที่ทำให้เห็นถึงแนวทางการทำงานกับเด็ก ขณะเดียวกันผู้ใหญ่ก็เกิดความเข้าใจว่าจริงๆ แล้ว เด็กๆ มีความรับรู้กับสิ่งที่เกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อมของบ้านตนเอง เพียงแต่ต้องการคนที่ชักชวนพวกเขา来做กิจกรรม และเปิดโลกให้กับเด็กๆ การทำงานค่ายในปีต่อมาจึงเป็นงานต่อเนื่องที่ผู้ใหญ่และเด็กร่วมมือกัน ทั้งการศึกษาสภาพป่า และการฟื้นฟูป่า หลังกลับมาจากค่าย เด็กๆ ก็ลงสำรวจพื้นที่จริงในหมู่บ้าน ในเขตป่ารอยต่อ ต้นไม้ อะไรก็ได้ อะไรเป็นยา สัตว์ป่ามีอะไรบ้าง แข่งกันหาข้อมูลเกี่ยวกับป่าชายเลน แล้วเอามาคุยกัน กิจกรรมของกลุ่มเด็กชายเล รัชป์ป่าชายเลน ซึ่งไม่ได้จบลงแค่การเข้าค่าย เพราะค่ายเป็นเพียงกิจกรรมหนึ่งที่เป็นการระดมความคิด และรวมตัวกันของเด็กๆ แต่เมื่อจบค่าย เด็กๆ ที่อยู่ในชุมชนก็ยังมีกิจกรรมต่อเนื่องในช่วงเวลาต่างๆ ที่มีโอกาส เช่น การ

สำรวจป่า ปลูกป่า เป็นต้น โดยมีแกนนำกลุ่มออมทรัพย์ฯ กลุ่มอนุรักษ์ และ ลุงอิฐ ของเด็ก ๆ เป็นผู้นำ การจัดค่ายจึงเป็นกิจกรรมหลักของกลุ่มเด็กชายเลข ที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยเด็กในหมู่บ้านที่ไปเรียนที่อื่น เมื่อกลับบ้านช่วงปิดเทอมก็จะได้ไปค่ายด้วย โดยในปี 2552 การจัดค่ายเด็กชายเลข รักษ์ป่าชายเลนปีที่ 2 ได้มีกิจกรรมที่หาดในยาง จ.ภูเก็ต เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ และรู้จักป่าชายเลนที่อื่น ๆ โดยกิจกรรม 2 ปีที่ผ่านมาซึ่งงบประมาณของกลุ่มออมทรัพย์ฯ และการจัดค่ายในปีที่ 3 (พ.ศ. 2553) เกิดขึ้นภายใต้การสนับสนุนของโครงการสานศิลปรักษ์ถิ่นเกิด เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับป่าชายเลน การสร้างสรรค์งานและวิธีคิดที่ดีต่อป่าชุมชนในการใช้ประโยชน์และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน และการทำความเข้าใจวงจรชีวิตของพืชและสัตว์น้ำกับฤดูกาลต่างๆ รวมทั้งความสัมพันธ์อันเป็นองค์รวมของสิ่งแวดล้อม จึงทำให้เยาวชนในกลุ่มและในชุมชนที่เป็นลูกหลานสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ฯ และส่วนหนึ่งที่พ่อแม่หากินกับทะเล กับป่า และมีความรู้ความเข้าใจถึงความสำคัญของป่า ก็จะอนุญาตให้ลูกมาร่วมกิจกรรมด้วย มีเพียงไม่กี่หลังคาเรือนที่ไม่ได้เข้าร่วมกลุ่มเยาวชนจึงได้ร่วมกันสำรวจพันธุ์ไม้ และสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่รอบๆ ป่าชายเลน ได้ใช้ผลผลิตจากป่า นำมาสร้างสรรค์เป็นงานศิลปะต่าง ๆ จากต้นไม้ ใบไม้ การทำหนังตะลุง โดยใช้กระดาษทำหุ่นรูปหนังตะลุง เพื่อไปจัดนิทรรศการศิลปะผลงานศิลปะบางส่วนนำไปเป็นองค์ประกอบฉากให้กับกลุ่มเยาวชนบ้านแหลมหิน ที่มีการแสดงละครเกี่ยวกับป่าชายเลน และสร้างภาพป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ หรือป่าชายเลนในฝัน

ผลที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมทั้งหมด กลุ่มผู้ปกครองก็มองเห็นว่า “การที่เด็กมาทำกิจกรรมแบบนี้ดีกว่าพวกเขาไปเล่น ดีกว่าไปทำกิจกรรมไม่มีประโยชน์ มาทำอันนี้ได้ความรู้ ได้เพื่อน รู้จักคนในชุมชน ได้เจอคนข้างนอก ได้เครือข่าย” และเยาวชนในกลุ่มเยาวชนเอง มีความใกล้ชิดกับป่าชายเลน พื้นที่ที่เป็นแหล่งอาหารและแหล่งเรียนรู้ของชุมชน เยาวชนรักธรรมชาติมากขึ้น ช่วยเหลือ แบ่งปัน ห่วงแหน จากเดิมที่ไม่เคยลงไปในทะเล เดี่ยวนี้รักกัน แบ่งปันกันมากขึ้น

การเรียนรู้ การปลูกฝังความรักและห่วงแหน และการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรในชุมชน จากการจัดกิจกรรมค่ายของกลุ่มอนุรักษ์ กลุ่มออมทรัพย์ฯ และลุงอิฐให้กับกลุ่มเยาวชนและเยาวชนจากบ้านอื่นๆ ในเครือข่าย ถือเป็น การจัดกระบวนการกลุ่ม ดึงเยาวชนที่เคยเข้าค่ายแล้วมาร่วมทำกิจกรรมกับเยาวชนกลุ่มใหม่ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้และเป็นการขยายกลุ่มให้โตขึ้น อีกทั้งเป็นการสร้างรากฐานที่มั่นคง สร้างความเข้าใจถึงคุณค่าของทรัพยากรแหล่งอาหาร ก่อนที่จะช่วยกันผลักดันให้กลุ่มเด็กชายเลข รักษ์ป่าชายเลนเติบโตขึ้น พร้อมทั้งจะสืบทอดการทำหน้าที่ปกป้องรักษาฐานทรัพยากรของชุมชนให้คงอยู่คู่ชุมชนตลอดไป

สื่อสารผ่าน “ละคร”...รณรงค์ปลูกจิตสำนึกรักษ์ป่าชายเลน

เสียงคลื่นที่ชวนให้นึกถึงทิวทัศน์ของทะเลภาคใต้ นั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าต่อผู้คน ยังมีความงดงามของธรรมชาติอีกหลายส่วน ที่ช่วยหล่อเลี้ยงให้คนอยู่ได้อย่างมีความสุข ความตระหนักในความสำคัญของธรรมชาติ จึงเป็นที่มาของการรัก ห่วงแหน และช่วยกันดูแลรักษาสภาพแวดล้อมให้อยู่กับมนุษย์ไปได้นานๆ ที่บ้านทองหลาง เด็กชายเลขของที่นี่จึงเริ่มลงมือทำในสิ่งที่พวกเขาทำได้ เพื่อทำให้บ้านของพวกเขา น่ายุ้ย และไม่ถูกทำลาย

เรื่องราวต่างๆ มากมายที่พวกเขาได้เรียนรู้ และสัมผัสร่วมกับผู้ใหญ่ผ่านกิจกรรม กลุ่มเยาวชนจึงมีส่วนร่วมในการสื่อสารเรื่องราว ต่างๆ ผ่านงานศิลปะ บทเพลง ละครเวที เป็นต้น เพื่อรณรงค์สร้างความเข้าใจต่อสาธารณะ กลุ่มเยาวชนจึงพลิกบทบาทมาขยับงานละคร ที่เริ่มขึ้นมาในปี พ.ศ. 2552 จากการประชุมพูดคุยกันถึงการสื่อสารที่ไม่ต้องใช้คำพูด ด้วยทั้งลุงอิฐ แกนนำสตรีกลุ่มออมทรัพย์ฯ และแกนนำกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนพบว่า “คำพูดของเด็ก ๆ ผู้ใหญ่มักไม่เชื่อถือ” แต่หากนำเสนอผ่านละครผู้ใหญ่น่าจะรับฟังเสียงของเด็ก ๆ จึงเกิดเป็นกิจกรรมละครเวที ทำให้กลุ่มเยาวชนได้รับการฝึกอบรมจากกลุ่มก๊อปปี้ไฟที่มีประสบการณ์ในละครเวทีมาก่อน ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณค่าใช้จ่ายจากโครงการความมั่นคงทางอาหารฯ หลังฝึกอบรมผ่านไป 3-4 วัน ก็เริ่มทดลองเปิดการแสดงให้คนในชุมชนเกือบ 20 คน ดู และช่วยกันทำหน้าที่เป็นผู้ชมและผู้กำกับ ช่วยกันปรับเนื้อหาละครให้เหมาะสม ซึ่งเนื้อหาของละครและการแสดงต่างๆ ได้มีการพัฒนาและปรับปรุงอยู่เรื่อยๆ เพื่อให้เกิดการสื่อสารที่เหมาะสมและการเข้าใจที่ถูกต้องของผู้ชม สุดท้ายจึงเป็นการเขียนบทละครเกี่ยวกับระบบนิเวศป่าชายเลน เพื่อให้คนในชุมชนเห็นว่า เด็ก ๆ ต้องการสื่อสารอะไร

การแสดงละครเวทีของกลุ่มเยาวชน “เด็กชายเล รักรัษปาชายเลน” ได้ย้อนให้เห็นภาพอดีตของชุมชนมุสลิมบ้านทองหลาง อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา ที่ประสบปัญหาป่าชายเลนเกิดความเสื่อมโทรมลงอย่างต่อเนื่อง สาเหตุเพราะการแสวงหาประโยชน์ของคนนอกชุมชนที่เข้ามาบุกรุกทำลายป่าชายเลน ส่งผลให้ป่าชายเลนนับร้อยไร่ถูกทำลาย ชุมชนจึงรวมตัวประชุมวางแผนและดำเนินการแก้ปัญหา จัดกิจกรรมฟื้นฟูจนสามารถรักษาผืนป่าชายเลน แม้หลายครั้งจะพบอุปสรรคถูกคนภายนอกเข้าใจผิด แต่ชาวบ้านก็ต่อสู้อย่างไม่ย่อท้อ จนความสมบูรณ์ของป่าชายเลนเริ่มกลับคืนมา การฝึกซ้อมจึงเริ่มขึ้น โดยมีบังเลาะ และคนในหมู่บ้านที่พอจะมีความสามารถในการแสดงนำที่มาร่วมช่วยเด็กๆ ฝึกซ้อม

การซ้อมละครวันละ 2-3 ชั่วโมง จะเกิดขึ้นช่วงเย็นๆ ของวันธรรมดา หรือช่วงกลางคืนในวันเสาร์และอาทิตย์ โดยมีกลุ่มสตรีออมทรัพย์ฯ คอยทำหน้าที่สนับสนุนอาหารและเครื่องดื่ม ช่วยวิเคราะห์ และช่วยดูบทละครของเด็กๆ มีการระดมความคิดหลายๆ ฝ่าย “ดีไม่ดีแล้วแต่ แต่มาช่วยกันคิดชม พยายามให้เกิดความสามัคคี เราทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมหมด” บังเลาะ บอกเล่าถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ใหญ่ในชุมชน นักแสดงหลักมีถึง 19 คน และมีน้องๆ ตัวเล็ก คอยทำหน้าที่เป็นตัวประกอบทั้งกึ่ง หอย ปู ปลา ทั้งนี้หากต้องแสดงในงานใหญ่ๆ พวกเขาจะซักชวนน้องๆ ในชุมชนมาร่วมแสดงละครมากขึ้น บางครั้งมีนักแสดงเกือบ 40 คน การทำกิจกรรม “ละคร” ของกลุ่มเยาวชนจึงทำให้เด็กๆ ตัวเล็กในหมู่บ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรม การแสดงละครของกลุ่มเยาวชนมิใช่เพียงการออกไปแสดงภายนอกชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นสื่อสัมพันธ์ที่แสดงการต้อนรับแขกผู้มาเยือน เช่น พี่ๆ นักศึกษาที่มาเข้าค่ายอาสาพัฒนาในชุมชน หรือการแสดงในต่างชุมชนที่เชื้อเชิญพวกเขาไปร่วมงาน กลุ่มเยาวชนจึงต้องคิดการแสดงละครในหลายรูปแบบตามเงื่อนไขของเวลาในการแสดงแต่ละครั้ง

การแบ่งหน้าที่ก่อนที่จะมีการแสดงละคร ผู้ใหญ่ช่วยดู กลุ่มเยาวชนนักแสดงต้องมาร่วมออกแบบคิดบท โดยมีพี่เลี้ยงอย่างลุงอิฐ และบังเลาะชวนคิดชวนคุย เมื่อได้เค้าโครงแล้ว เยาวชนก็จะช่วยกันร่างออกมา เพื่อให้เห็นภาพของแต่ละครฉากร่วมกัน หลังจากนั้นผู้ใหญ่ก็จะมาช่วยกันปรับปรุงคิดชม แก้ไขจนเป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่าย น้องไลร่า มักได้รับบทสาวไฮโซ ที่สะท้อนให้เห็นการดำเนินชีวิตที่ฟุ้งเฟ้อ และเบียดเบียนทรัพยากร น้องฟานะ เป็นพิธีกร กล่าวต้อนรับผู้ชม กล่าวเปิดฉาก หรือ เป็น โฆษกประจำกลุ่ม อีกทั้งเป็นแกนนำที่จะนัดหมายเพื่อนๆ ในกลุ่มมาซ้อมละคร และคอยแจ้งบอกบ้านๆ กลุ่มแม่บ้านว่าน้องๆ จะกินอะไรกัน โดยนำเงินกองทุนกลางของกลุ่มอนุรักษ์ฯ และกลุ่มสตรีออมทรัพย์ฯ ที่ได้จากการมาศึกษาดูงานของคนภายนอก เป็นงบประมาณในการสนับสนุนการทำกิจกรรม

ด้วยเมื่อทำกิจกรรมผ่านไปสักระยะ ปัญหาและอุปสรรคจึงเริ่มเกิดขึ้น มีการตั้งคำถามว่า “หลายคนเริ่มไม่มาซ้อม หลายคนมาไม่ตรงเวลา ละครเริ่มเพี้ยน” ลุงอิฐ และบังเลาะจึงชวนกลุ่มเยาวชนกลับมานั่งทบทวนการทำกิจกรรมของพวกเขาอีกครั้ง “กลุ่มเด็กๆ ยังจำเป็นต้องทำงานต่อ และรู้สึกว่าการในกลุ่มเองต้องมีการปรับตัวและปรับปรุง เช่น มีการรักษาระเบียบวินัย ละครเด็กๆ ก็ยังอยากฝึกฝนต่อ” ลุงอิฐ บอกเล่าบทสรุปจากการพูดคุยที่เกิดขึ้นก่อนที่จะช่วยกันหาทางออกแก้ปัญหา ด้วยการพูดคุยทำความเข้าใจกับสมาชิกในกลุ่ม และมีการกำหนดกฎกติกาเพื่อให้เกิดระเบียบวินัยภายในกลุ่ม นอกจากนี้ที่ผ่านมามีการสื่อสารผ่านละครต้องใช้ทรัพยากรในการฝึกซ้อมสูง ทั้ง เวลา งบประมาณ คน เพราะการแสดงในแต่ละครั้งเยาวชนต้องฝึกซ้อมกันเป็นเดือนๆ เสื้อผ้า แสง สี เสียง ครบเครื่อง แต่การแสดงเกิดขึ้นเพียง 10-20 นาที และพี่เลี้ยงเองก็มองว่าการฝึกฝนกันเองยังไม่เป็นมืออาชีพ โครงการความมั่นคงทางอาหารฯ เองก็ขาดผู้เชี่ยวชาญด้านละคร ต้องดึงคนจากภายนอกมาเป็นวิทยากรมาช่วยฝึก จึงคิดว่ากิจกรรมละครอาจจะต้องหยุดไว้ก่อน นอกจากนี้หากมุ่งให้เยาวชนขับเคลื่อนด้วยละครเป็นหลัก อาจจะเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะขาดงบประมาณ และพวกเขายังต้องพัฒนาทักษะและมุมมองของการสื่อสาร กิริยาท่าทางที่ต้องออกมาจากใจ การสื่อสารที่ชัดเจนเนื่องจากบทละครที่พวกเขาแสดงสะท้อนหลายแง่มุม กว่าจะหลุดวงล้อมความคิด ไม่ใช่เพียงการปลุกป่า แต่ยังมีสื่อถึงความคิดของพวกเขาก็ด้วย นั่นคือ กระบวนการที่พี่เลี้ยงทำให้เด็กๆ ได้เรียนรู้กระบวนการทำงานอย่างแท้จริง

เมื่อเป็นที่รู้จักของคนภายนอก พวกเขาจึงได้รับเชิญเข้าร่วมแสดงในงานต่างๆ มากมาย ทั้งงานเครือข่าย งานจังหวัด หรือชุมชนใกล้เคียง อาทิเช่น การนำความสามารถไปแสดงละครในด้านคุณธรรม เพื่อประกวดในงานเมาลิตกลาง และการแสดงละครเวทีในงานเวทีสายใยรักคนรักป่า ซึ่งเป็นกิจกรรมร่วมของเครือข่ายและพันธมิตรที่จัดขึ้นทุกวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ของทุกปี

“ละคร” กลายเป็นเครื่องมือของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเด็กๆ ในกลุ่ม และการทำงานร่วมกันระหว่างผู้ใหญ่กับเด็ก โครงการความมั่นคงทางอาหารฯ ได้เข้ามาช่วยวางกระบวนการของกลุ่มเยาวชนซึ่งปรับจากกระบวนการทำงานกับกลุ่มผู้ใหญ่ “เราวางการทำงานไว้ 2-3 ชั้น คือ เด็กเป็นคนแสดง ผู้ใหญ่เป็นผู้เลี้ยง ทั้งวิจารณ์ ช่วยกันคิดบทต้องวิภาคตรง เพราะต้องลงทันทันเยอะ แต่หากมองความสำเร็จเชิงพื้นที่ 3-4 ตำบล ถือได้ว่ากลุ่มเยาวชนประสบความสำเร็จ ถ้าจะสื่อสารยกระดับเป็นมืออาชีพจริงต้องมีการลงทุนกันสูง พวกเขาจะไปกันหรือไม่ หากยังไม่ไปถึงขนาดนั้น ก็ลองคิดสื่ออีกตัวที่สร้างกันหลายๆ ทาง เป็นสื่อการเรียนรู้ต่อไป ตรงไหนเหมาะสม ที่นี้เน้นกระบวนการที่มีการวิภาค และการตรวจสอบไปมาค่อนข้างสูง” คำบอกเล่าของลุงอิฐถึงกระบวนการที่เกิดขึ้น ด้วยต้องการสื่อสารเรื่องราวการอนุรักษ์ของชุมชน โดยการสื่อสารผ่านสื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม แต่ลุงอิฐ เห็นว่า เยาวชนและชุมชนไม่ได้ต้องการสื่อสารวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว วัฒนธรรมร่วมสมัยก็สื่อสารได้ ทั้งละคร เพลงเรคเก้ ไม่เกี่ยงว่าจะต้องกลับไปทำเพียงมโนห์รา หรือร้องเงิงเพียงอย่างเดียว จึงได้มีการพัฒนา ลุงอิฐ ชวนกลุ่มเยาวชนคิดสื่อ “เพลง” ด้วยมีต้นทุนอยู่แล้ว คิดแล้ว ลองเอาทำนองมาใส่ เพื่อดูว่าต้นทุนสูงหรือไม่ และสามารถสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายได้หรือไม่อย่างไร เพลง จึงเป็นสื่อตัวที่ 2 ที่เริ่มทดลองนำมาใช้ เวทีแรกที่กลุ่มเยาวชนได้แสดงโชว์งานเพลงของพวกเขาสู่คนภายนอกเกิดขึ้นในงานสานศิลป์รักถิ่นเกิด เมื่อปลายปี พ.ศ. 2553 ที่ผ่านมา ซึ่งเป็นเพลงที่พวกเขาได้ร่วมกันแต่งขึ้นมา 5-6 เพลง จากการเข้าค่าย ลุงอิฐ ช่วยเลือกหยิบขึ้นมาเพียง 1 เพลง ใส่ท่วงทำนองให้กลุ่มเยาวชนได้เห็น พวกเขาเริ่มสื่อสารด้วยเพลงมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 แต่เพิ่งให้ความสำคัญมากขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2553 นั่นคือ การทำเพลงของพวกเขา จึงเกิดขึ้นจากการช่วยกันแต่งอย่างสนุกสนานระหว่างกิจกรรมค่าย แม้เป้าหมายเยาวชนยังคงต้องการสื่อสารงานของชุมชนผ่านละคร แต่บทเพลงก็ต้องพัฒนากันไปให้ดีขึ้น

ดังนั้น การแสดงละครของกลุ่มเด็กชายเล รักรักษาชายเลนที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้ง ทั้งพี่เลี้ยงและเยาวชนจะมานั่งพูดคุยร่วมกัน ด้วยลุงอิฐและแกนนำในชุมชนคิดว่าการแสดงละครต้องทำงานกันเป็นทีม มีเป้าหมายของการแสดงแต่ละครั้ง “เขียนบทอย่างไร มีการทำกระบวนการทั้งหมด” หรือ การใช้ละครเป็นกระบวนการ “ละคร” คือ การทำงานองค์กรระยะเวลาในการฝึกซ้อมเป็นการคัดเลือกว่าใครจะอยู่หรือใครจะไป การทำงานเป็นทีม จะไม่มีใครเด่นเพียงคนเดียว เป็นการลดความเด่นของตัวบุคคลแต่สร้างความเด่นของนักแสดงทุกคน และเป็นกระบวนการเรียนรู้ในเชิงองค์กรที่พี่เลี้ยงมองว่าเยาวชนจะได้รับและเรียนรู้จากการแสดงละครของพวกเขา นอกจากสื่อสารให้คนอื่นได้รับรู้ ด้วยไม่ได้ต้องการทำละครมืออาชีพ แต่ต้องการกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาเยาวชนในกลุ่ม

พลังเบื้องหลังที่ยังคอยสนับสนุน

หนึ่งแกนนำสำคัญ คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อพัฒนาสังคมบ้านทองหลาง ซึ่งเป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวของแกนนำสตรีในหมู่บ้าน โดยทางโครงการความมั่นคงทางด้านอาหารชุมชนชายฝั่งอ่าวพังงา เข้ามาผลักดันให้จัดตั้งขึ้น แม้จะมีบทบาทหลักในเรื่องการออม แต่บทบาทรองของกลุ่ม คือ พลังขับเคลื่อนสังคมบ้านทองหลาง เพราะกลุ่มจะมีส่วนร่วมในงานพัฒนาหมู่บ้านทุกรูปแบบ ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต และการทำงานด้านฟื้นฟูสภาพป่าชายเลน รวมทั้งกิจกรรมของกลุ่มเยาวชน “เด็กชายเล รักรักษาชายเลน” ด้วย “กลุ่มออมทรัพย์จะมีสมาชิกเป็นแม่บ้านหมด ผู้ชายก็ทำงาน ผู้หญิงก็ทำงาน เราช่วยกัน แต่ไม่ได้ทำแค่เรื่องออมทรัพย์ เราทำทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เกี่ยวข้องกับชาวบ้าน ลูกหลานของเรา เรื่องป่าชายเลนก็ทำ เพราะมันคือส่วนหนึ่งของชีวิตของเรา” วิศิธา สารยา เล่าถึงการทำงานของกลุ่ม โดยแนวทางการทำงานของกลุ่มออมทรัพย์ในช่วงแรกจะเป็นการสนับสนุนทุนในการทำกิจกรรมกับกลุ่มเยาวชน และเป็นพี่เลี้ยงที่พาเด็กๆ ออกไปสัมผัสกับป่าชายเลน และร่วมกับโครงการความมั่นคงทางอาหารฯ ออกแบบกิจกรรมเพื่อสร้างความตระหนักให้กับเด็กๆ ถึงคุณค่าของป่า รวมทั้งร่วมทำกิจกรรมต่างๆ กับเด็กๆ เท่าที่จะทำได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการถ่ายทอดการทำเมนูอาหารท้องถิ่น เพื่อร่วมปลูกฝังและอนุรักษ์ฐานทรัพยากรอาหารในชุมชน

นอกจากนี้โครงการความมั่นคงทางอาหารฯ ที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสสส. โดยมีลุงอิฐ ผู้รับผิดชอบโครงการ มีบทบาทเป็นเสมือนพี่เลี้ยงในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์ พื้นที่ฟู และดูแลฐานทรัพยากรอาหารชุมชนให้กับผู้ใหญ่และกลุ่มเยาวชน ด้วยการคอยทำหน้าที่ชวนคิด ชวนคุย หรือสร้างกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาทักษะให้กับกลุ่มเยาวชนอีกด้วย

ด้วยการสนับสนุนจากกลุ่มผู้ใหญ่ในชุมชน และองค์กรพี่เลี้ยงจากภายนอก จึงเป็นการจุดประกายและเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาทักษะ เกิดสำนึกรัก ห่วงแทน และเห็นคุณค่าของทรัพยากรในท้องถิ่น สูดทำยส่งผลให้กลุ่มเยาวชนกลายเป็นแนวร่วมในการแก้ไขปัญหา ลดความขัดแย้งและแย้งชิงทรัพยากร ผ่านการสื่อสารและการทำกิจกรรมต่างๆ

3 ปีกว่า แห่งการบ่มเพาะต้นกล้าจากท้องทะเลอันดามัน

“ตัวเองมีความรู้เกี่ยวกับป่ามากขึ้น รู้จักพืช เช่น ผักเห็ด ผักเบ็ญ ผักหวานเล เหงือกปลาหมอ รู้จักสัตว์น้ำ ประเภทต่าง ๆ เช่น หอยแครง หอยชักตีน หอยเขี้ยว หอยก้น ปลากระบอก ปลาทราย ปลาชั้ง ปลาอมไข่ ปลาปักเป้า ปลาจ่อมอง แมงดา แม่หอบ (ลักษณะเหมือนกุ้ง รักษาโรคหอบ) งูพังกา (อันตราย สีขาวหน้าแหลมลายพังกา) ปูดำ ปูม้า ปูไก่ ปูแสม ปูนิม ปูทองเหลือง เป็นต้น พวกเรารู้ว่า สัตว์บางชนิดอยู่น้ำลึก อันตราย จับไม่ได้ จะได้ระวัง สัตว์บางอย่างเคยเห็น เคยกินตามผู้ใหญ่ แต่ไม่เคยเห็นอยู่ในป่า ก็ได้เห็น” นี่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของความคิดเห็นของเด็ก ๆ ที่มีต่อกิจกรรมดี ๆ

จากปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรจากภายนอกที่ทำให้เกิดความขัดแย้งภายในชุมชน การผลักดันเด็กขึ้นมารับรู้ปัญหา เพื่อต้องการให้เด็ก ๆ ได้ร้อยพลังเยาวชนขึ้นมาใหม่ ส่งผลต่อการขับเคลื่อนงานอนุรักษ์ของกลุ่มผู้ใหญ่ที่สามารถทำงานข้ามกลุ่มความขัดแย้งได้ ด้วยวัฒนธรรมคนดีที่ถือศักดิ์ศรีเป็นเรื่องสำคัญ ถึงแม้จะเห็นด้วยกับการทำกิจกรรมแต่ถ้าเคยมีความขัดแย้งกันมาก่อน ก็จะไม่ให้ความร่วมมือหรือเข้าร่วมกิจกรรม แต่เมื่อมีกิจกรรมที่เกิดขึ้นโดยกลุ่มเยาวชนผู้ใหญ่หลายคนก็อนุญาตให้ลูกหลานเข้าร่วม ทั้งการเข้าค่าย แสดงละคร การปลูกป่า และด้วยชื่อเสียงของกลุ่มเยาวชนในการสื่อสารผ่านการแสดงละคร ได้สร้างชื่อเสียงและเป็นหน้าเป็นตาให้กับชุมชน “บางบ้านถ้าผู้ใหญ่จัดกิจกรรมก็จะไม่เข้าร่วม แต่ถ้าเป็นกิจกรรมเด็กบ้านนั้นก็ให้เด็กมาเข้าร่วม” เสียงบอกเล่าผ่านบั้งเลื้อย ความขัดแย้งลดลง “การทำกิจกรรมส่วนมากพ่อแม่ไม่มา ก็จะส่งลูกมา เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น” ผู้ใหญ่เห็นศักยภาพของกลุ่มเยาวชนและสิ่งที่ทำ อีกทั้งผู้ใหญ่หลายคนเริ่มมองเห็นถึงผลกระทบจากปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น อาหารที่เคยหาได้ปกติ หาได้ยากขึ้น ราคาสูงขึ้น ปลากระบอก 30 บาท เพิ่มขึ้นเป็น 40 บาท กลุ่มเด็กชายเล รักษ์ป่าชายเลนจึงกลายเป็นตัวเชื่อมที่จะให้ผู้ใหญ่เข้ามาร่วมดูแลฐานทรัพยากรอาหารของพวกเขา ในวันที่ ผู้ใหญ่หลายคนจึงหันกลับมาช่วยกันดูแลฐานทรัพยากรอาหารในชุมชนของพวกเขา ถึงแม้อีกหลายคนยังคงมองการทำกิจกรรมอยู่ห่าง ๆ หรือบางคนก็เริ่มส่งลูกหลานเข้ามาร่วม จากเดิมที่มีคนเข้าร่วมกิจกรรมเพียง 30 คน แต่ในปัจจุบันนี้มีกว่า 100 คนที่เข้าร่วมกิจกรรม

นอกจากนี้การทำกิจกรรมของเยาวชนยังได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เคยเกิดขึ้นในสถานบันการศึกษา โดยมีโรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ หรือแหล่งความรู้ ที่แบ่งแยกตัดขาดจากสถาบันชุมชนหรือความรู้ถูกตัดออกจากชุมชน กับกลายเป็น “กระบวนการชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านงานอนุรักษ์ ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงหลักที่จะถ่ายทอดทั้งเรื่องการรักษาป่า วัฒนธรรม อาหาร” กลับมาใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของเยาวชนและฐานความรู้ยังคงอยู่ในชุมชน กระบวนการทำกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนถือเป็นการสร้างกระบวนการสัมพันธ์ใหม่ นั่นคือ เยาวชนเห็นคุณค่าของความเป็นชุมชน ถือเป็นสิ่งสำคัญที่เคยถูกแยกออกไป อีกทั้งยังส่งผลให้โรงเรียนขอเข้ามาร่วมมือกิจกรรมกับชุมชน ทำให้ฐานการเรียนรู้กลับมาอยู่ที่ชุมชน

แม้กลุ่ม “เด็กชายเล รักษ์ป่าชายเลน” จะบอกว่าพวกเขาเป็นเพียงพลังส่วนเล็กๆ เท่านั้น ที่ช่วยประสานความเข้าใจพร้อม ๆ กับลดความขัดแย้งของชุมชนที่เกิดจากสาเหตุความแตกต่างทางความคิดในเรื่องการจัดการทรัพยากรที่มีแนวโน้มดีขึ้นเรื่อย ๆ กลุ่มเด็ก ๆ ได้เปลี่ยนภาพลักษณ์ของชุมชนต่อสาธารณะ จากภาพกลุ่มหัวรุนแรง เป็นกลุ่มอนุรักษ์และทำให้เด็ก ๆ ได้เห็นคุณค่าของชุมชนเพิ่มมากขึ้น แต่พลังเหล่านี้ก็ได้ทำหน้าที่ของตัวเองอย่างเต็มที่อย่างดี เพื่อเตรียมความพร้อม จนเมื่อถึงตอนที่พวกเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ พวกเขาเหล่านี้จะเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญในการอนุรักษ์ผืนป่าชายเลนของคนทุกคนให้อยู่ต่อไปอีกนานแสนนาน

ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จของกลุ่มเด็กชายเล รักรัษปาชายเลน:

ในการค้นหาปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ จากกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดค่ายและการจัดเวทีเรียนรู้ร่วมกันของเด็กชายเล รักรัษปาชายเลน

- การยอมรับจากกลุ่มผู้ใหญ่ในชุมชน ผลักดันให้เยาวชนเข้ามามีบทบาทในการแก้ปัญหา ทั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและกลุ่มสตรีอ้อมทรัพย์ ที่คอยให้การสนับสนุน ให้คำปรึกษา และผลักดันให้เยาวชนทำกิจกรรมร่วมกับผู้ใหญ่ หรือแม้แต่การสนับสนุนให้บุตรหลานเข้าร่วมกิจกรรมของผู้ปกครอง ถือเป็นเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เรียนรู้และสามารถพัฒนาทักษะการทำงานผ่านกิจกรรมต่างๆ ได้
- กลไกการสนับสนุนและหนุนเสริมขององค์กรพี่เลี้ยง ภายใต้โครงการความมั่นคงทางอาหาร ที่ผลักดันให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิด การแก้ปัญหา และการพัฒนาทักษะ ร่วมกับชุมชน ส่งผลให้เยาวชนมีความรัก ความหวงแหน และเห็นคุณค่าของทรัพยากร มีทักษะ และการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งจะทำกิจกรรมและสื่อสารเรื่องราวต่างๆ ผ่านละคร
- ความผูกพันกับทรัพยากรมาตั้งแต่เกิด เป็นทั้งที่อยู่อาศัย และแหล่งหากินของพ่อแม่ญาติพี่น้อง รวมทั้งการรับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ได้จุดประกายและเป็นพลังให้เยาวชนสนใจที่จะเข้าร่วมทำกิจกรรม
- รูปแบบกิจกรรมที่เกิดจากความคิดร่วมกันระหว่างผู้ใหญ่ เด็ก และพี่เลี้ยง ทำให้เกิดกิจกรรมที่เด็ก ๆ สนใจ สร้างกระบวนการเรียนรู้ และปลูกฝังจิตสำนึก อีกทั้งยังเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กทุกเพศทุกวัยได้เข้ามามีส่วนร่วม

การเปลี่ยนแปลง...ของต้นกล้าที่เพาะบ่ม

น.ส.จิราภรณ์ ชลเขตต์ หรือ “น้องฟานะ” อายุ 17 ปี กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนทุ่งโพธิ์วิทยา

เด็กสาวชาวมุสลิม ที่เติบโตมาท่ามกลางการต่อสู้เพื่อปกป้องฐานทรัพยากรอาหารในชุมชนของกลุ่มผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ น้องฟานะ อยากมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูดูแลทรัพยากรป่าชายเลนในชุมชน

น้องฟานะ ได้เห็นกลุ่มผู้ใหญ่ในชุมชนช่วยกันปลูกป่าชายเลน เผื่อระวังการลักลอบทำลายทรัพยากรในชุมชน ซึ่งขณะนั้นเธอกำลังเรียนอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จึงตัดสินใจเข้าร่วมกลุ่มกับเพื่อนๆ ในวัยเดียวกันเริ่มต้นด้วยการช่วยผู้ใหญ่ทำกิจกรรม และน้องฟานะได้กลายเป็นประธานกลุ่มเด็กชายเล รักรัษปาชายเลน เมื่อผู้ใหญ่ผลักดันให้มีการจัดตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการ บทบาทหน้าที่ของน้องฟานะ คือ การชักชวนเพื่อนๆ ร่วมทำกิจกรรม และทำหน้าที่หลักในการประสานงานขอความช่วยเหลือกับทางกลุ่มผู้ใหญ่ในชุมชน

จากการทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนๆ ผลที่เกิดขึ้นมิใช่เพียงช่วยผู้ใหญ่ฟื้นฟูทรัพยากร หรือการประสานความเข้าใจในชุมชนเท่านั้น ตัวของน้องฟานะเองก็ได้พัฒนาทักษะความสามารถมากมาย “หนูมีความกล้าแสดงออกมากขึ้น เห็นคุณค่าของฐานอาหาร รู้จักการทำงานเป็นทีม ได้พบปะผู้คนมากขึ้น มีคนรู้จักกลุ่มของพวกเรามากขึ้น ทำให้เป็นที่รู้จักของคนส่วนใหญ่” นอกจากนี้ น้องฟานะ ยังมีประสบการณ์ใหม่ๆ ที่ได้จากการทำกิจกรรม ทำให้ความรู้ในเรื่องทรัพยากรป่าชายเลนของเธอมีมากขึ้นด้วย “หนูรู้จักพันธุ์ไม้ในป่าชายเลน รู้ประโยชน์ของมัน และก็สามารถบอกเล่าให้กับคนที่เข้ามาในชุมชนได้รู้จัก โดยเฉพาะพี่ๆ นักศึกษาที่เข้ามาร่วมทำกิจกรรมค่ะ”

น.ส. กนกวรรณ ช่างเหล็ก หรือ “น้องโลว์รา” อายุ 17 ปี กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนทุ่งโพธิ์วิทยา

น้องโลว์รา เป็นเยาวชนอีกคนที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมรวมกลุ่มกับเพื่อนๆ ร่วมทำกิจกรรมฟื้นฟูป่าชายเลน น้องโลว์รา เข้าร่วมกลุ่มหลังจาก น้องฟานะชักชวนไปช่วยผู้ใหญ่ทำกิจกรรม เมื่อมีเพื่อน น้องโลว์ราจึงตัดสินใจร่วมทำกิจกรรมกับผู้ใหญ่แม้แรกทีเดียวอยากสนุก แต่เมื่อได้ร่วมทำกิจกรรมกับกลุ่มเด็กชายเล รักษ์ป่าชายเลนแล้ว น้องโลว์รา รู้สึกว่า “กล้าแสดงออกมากขึ้น จากเมื่อก่อนไม่ค่อยกล้า แต่พอได้เข้ามาในกลุ่มเปลี่ยนแปลงไปมาก กล้าแสดงออกบนเวทีใหญ่ และเปลี่ยนแปลงทางด้านนิสัย” สาวน้อยคนนี้ก็กลายเป็นคนมีความรับผิดชอบมากขึ้น

จากบทบาทหน้าที่ที่จะต้องช่วยน้องฟานะ ประสานงานกับเพื่อนๆ ในกลุ่มในการทำกิจกรรมที่ผ่านมา น้องโลว์รา รู้สึกภาคภูมิใจที่ได้มีบทบาทและมีส่วนร่วมในกลุ่มเด็กชายเล รักษ์ป่าชายเลน อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน และสนุกกับการสื่อสารผ่านตัวละครที่เธอได้รับบทบาท เพื่อให้ผู้คนได้รับทราบคุณค่าของทรัพยากรที่พวกเขาพร้อมกันปกป้องรักษาไว้ให้คงอยู่กับชุมชนตลอดไป

พี่เลี้ยง...การบ่มเพาะต้นกล้า

นายพิเชษฐ์ ปานดำ หรือ “ลุงอิจู”

“ลุงอิจู” ชายวัยกลางคน ที่ขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนอยู่ในบ้านเกิดของตนเองมายาวนานกว่า 10 ปี ภายใต้โครงการความมั่นคงทางอาหารชุมชนชายฝั่งอ่างฟังกา ลุงอิจูได้ร่วมขับเคลื่อนงานอนุรักษ์และฟื้นฟูฐานทรัพยากรอาหารในชุมชนบริเวณอ่างฟังกาที่ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของเศรษฐกิจ ซึ่งการทำงานส่วนใหญ่จะเป็นการขับเคลื่อนงานกับผู้ใหญ่ในชุมชนเป็นหลัก แต่เมื่อปัญหาหรือการขับเคลื่อนงานบางส่วนจำเป็นต้องมีเด็ก ๆ เข้ามามีส่วนร่วม และจะต้องสืบทอดงานของชุมชนต่อ ลุงอิจูจึงเข้าไปสนับสนุนการก่อตั้งกลุ่มเยาวชนในหลายชุมชนในพื้นที่ กลุ่มเด็กชายเล รักษ์ป่าชายเลน บ้านทองหลาง จึงเป็นหนึ่งในกลุ่มที่ลุงอิจู เข้ามามีบทบาทในฐานะองค์กรพี่เลี้ยงจากภายนอกที่คอยชักชวนเด็กประชุมพูดคุยและช่วยขับเคลื่อนงานกับผู้ใหญ่ อีกทั้งการสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพในด้านต่างๆ เพื่อให้กลุ่มเยาวชนทำหน้าที่เป็นผู้สืบทอด เรียนรู้ และช่วยสื่อสาร ลดปัญหาความขัดแย้งของคนในชุมชน และสร้างความเข้าใจกับบุคคลภายนอก จนกลายเป็นแนวร่วมสืบสานเจตนารมณ์และพร้อมที่จะรับช่วงงานต่อจากกลุ่มผู้ใหญ่ในชุมชนในอนาคตอันใกล้

ถึงแม้ ณ วันนี้ ลุงอิจู ยังรู้สึกว่า กิจกรรม “ละคร” ของกลุ่มเยาวชนยังไม่ถึงขั้นดีสุด คนวางกระบวนการอย่าง ลุงอิจูมิได้คาดหวังว่ากลุ่มเยาวชนจะต้องมีแผนการทำกิจกรรมที่ชัดเจนในระยะยาว แต่จะเน้นการทำกิจกรรมและการประเมินผลที่เกิดขึ้นตลอดเวลา นั่นคือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ตลอดเวลา เพื่อให้พวกเขาสามารถขับเคลื่อนงานต่อไปได้ “มันจะทำให้เคลื่อนไปมาได้ตลอด ปัญหาหากเราเป็นคนทำสื่อ (มีทั้งด้านบวกและลบ) หากไม่ชัดทางความคิด ก็ส่งผลกระทบต่อเด็กที่หนึ่งดูและความคิดของคนในชุมชน เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ เลยต้องมานั่งคิดกันใหม่ ประเด็นหลักคือ สื่อที่จะต้องออกไปจะออกไปอย่างไร เช่น ทางรุนแรงเกินไปเด็กที่หนึ่งดูก็อาจจะทำตามได้ ละครมันสื่อ หากเด็ก ๆ ชอบก็นำไปปฏิบัติได้ มันมี 2 มุม เมื่อสื่อแล้วส่งผลอะไรต่อสังคม” นอกจากนี้ลุงอิจูยังเห็นข้อจำกัดของกลุ่มเยาวชนในเรื่องความคิด และการสร้างกระบวนการความคิดที่จะสื่อสารออกมาเป็นละครจะต้องมีการพัฒนาเพิ่มเติม หากยังคงต้องสื่อสารผ่านละคร “หากจะเอาจริงเอาจังเรื่องนี้ต้องวางกระบวนการกันมากขึ้น เช่น ประเด็นหญิงชาย ประเด็นความเหลื่อมล้ำทางชาติพันธุ์ ละคร คือ ตัวสื่อให้คนดู จะเป็นการสร้างค่านิยมให้กับสังคมได้ แต่ถ้าอย่างเพลงเป็นเพียงส่วนเดียว อย่างเช่นเรดเก็ทรักษ์ป่าชายเลน ไม่มีปัญหา แต่ละครคือทั้งหมด ถ้าชุดความคิดไม่ชัด การสื่อสารไม่ชัดก็จะเขว ต้องระมัดระวังละครเองก็เช่นเดียวกัน จากสื่อกระแสหลักที่เราเห็นสะท้อนในละคร ถ้าไม่มีการปรับปรุง หากไปผลิตซ้ำ หรือละครหากไม่

หลุดกรอบความคิดอย่างละครพีธีวีของหลากสี มันก็คือละครน้ำเน่าทั่วๆ ไป ละครเราเป็นละครทางเลือก หากความคิดยังไม่ชัดมันก็เหมือนกับผลิตซ้ำเรื่องเดิม ไม่ต่างกับละครในทีวี ประเด็นคือ จะให้เด็กดีในทางนี้ ต้องมีผู้รับผิดชอบหลักด้วย เรื่องนี้ชุมชนเองก็ต้องมีผู้มารับผิดชอบ แต่เมื่อพิจารณาองค์ประกอบ ชุมชนเองก็มีปัญหาเฉพาะหน้าที่หนักหน่วง ยากที่จะต้านคนมารุกป่า คดีเรื่องความสำคัญอื่นๆ ไม่ต้องพูดถึง”

อนาคต ลุงอิฐ หวังจะยกระดับการทำงานของกลุ่มเยาวชนและการขับเคลื่อนงาน ด้วยการเชื่อมโยงให้เด็กๆ ได้รู้จักเพื่อนกลุ่มใหม่ๆ โดยพวกเขาคนใดคนหนึ่งจะต้องไม่หลุดออกไปจากฐานเดิม นั่นคือ สมาชิกทุกคนจะได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนกับกลุ่มอื่นๆ มีใช้การส่งตัวแทนเพียง 2-3 คน เข้าร่วมแลกเปลี่ยน ซึ่งจะช่วยให้เด็กๆ เหล่านั้นหลุดออกจากฐานกลุ่มของพวกเขา “กระบวนการเยาวชนเราต้องผลิตในฐานะเป็นกลุ่ม ไม่ตัดขาดจากชุมชน ไปโดยมีฐานชุมชนรองรับ ไม่ใช่เป็นเด็กเก่งของครูแล้วได้ไป หรือเก่งแต่พูดอย่างเดียวไม่เอา” และด้วยกระบวนการที่ผ่านมาของลุงอิฐ ที่ทำงานร่วมกับกลุ่มเยาวชน ทำให้เห็นถึงปัญหามาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำกิจกรรมที่เน้นโครงสร้างการบริหารจะส่งผลต่อความต่อเนื่องของกิจกรรมของเด็กๆ ที่จะเกิดขึ้น ดังนั้น ลุงอิฐจะคอยผลักดันให้เกิดการทำงาน โดยใช้กิจกรรมเป็นตัวขับเคลื่อน ให้เด็กๆ แบ่งงานกันรับผิดชอบไปตามกิจกรรม ซึ่งเป็นการฝึกฝนให้กลุ่มเยาวชนดำเนินกิจกรรมที่ให้น้ำหนักกับ กิจกรรมมากกว่าการทำงานเชิงโครงสร้าง “หากแกนนำคนใดหลุดจากกระบวนการขับเคลื่อนแต่กิจกรรมก็ยังคงเกิดขึ้นได้ นั่นคือ ทำให้กลุ่มเยาวชนเกิดการงานในแนวระนาบ อีกทั้งยังช่วยสร้างแกนนำที่หลากหลาย ไม่ยึดติดที่บุคคล เป็นการปรับให้ไม่ให้ใครเก่งเกินใคร ทุกคนก็ต้องพึ่งพากัน”

กลุ่มเยาวชนเด็กชายเล รักรษ์ป่าชายเลน

ผู้ประสานงาน คุณพิเชษฐ ปานดำ

ที่อยู่ 39 หมู่ 3 ตำบลป่าคอก อำเภอดง จังหวัดภูเก็ต 83110

โทรศัพท์ 08 9873 1051 E-mail : itffreefish@gmail.com